

עוד על יניקת תינוק יהודי ממניקת נכריה

לכבוד העורך,

הנני מאשר ברוב תודה קבלת גליון אסיא לחודש ניסן ומצאתיו כקודמיו מלא וגדוש וע"כ הנני כופל ברכתי להצלחה בעבודת הקודש.

מאמרו של הרב ד"ר אברהם אופיר שמש שי' – 'רקמות אדם כמקור לחומרי מרפא קדומים: בין רפואה להלכה' (אסיא ס"ט-ע'), נגע בקצרה (עמ' 152) בנושא של יניקת תינוק יהודי חלב נשים נכריות, וכנראה מפאת קוצר היריעה לא כתב על הבא דלהלן והנני להעיר:

תנן במסכת עבודה זרה (כו, א): "תנו רבנן בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים ועובדת כוכבים לא תניק את בנה של בת ישראל מפני שחשודה על שפיכות דמים, דברי ר"מ, וחכ"א עובדת כוכבים מניקה את בנה של בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינו לבינה. ורבי מאיר אומר אפילו אחרות עומדות על גבה נמי לא, דזימנין דשייפא ליה סמא לדד מאבראי וקטלא ליה".

בפירושו למשנה כתב רש"י (שם) בנידון נכרית המניקה בנה של ישראלית ברשותה כלומר, בביתה של הישראלית, אבל לא תמסרנו להוליכה בביתה שלא תהרגנו.

ובירושלמי עבודה זרה (פ"ב, ה"א) מצינו: "יונק תינוק והולך מן הנכרית ומן הבהמה ואפילו טמאה, ומביאים לו חלב מכל מקום, ואינו חושש לא משום שקץ ולא משום טומאה".

וכתב הרמב"ם (הל' עבודת כוכבים פ"ט הל' טז): "בת ישראל לא תניק את בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים...". וסייג לזה מצינו בדברי בעל ההגהות מיימוניות (הל' עבודת כוכבים פ"ט הל' טז הע' ח): שלאם יהודיה מותר להניק תינוק גוי בשני מקרים בלבד: א. בשכר ב. באם יש לאם חלב יתר, מותר לה להניק תינוק גוי.

כתב המהרש"א (סוטה יב, ב ד"ה ומ"ש) שאף שלהלכה אין איסור בכך שיינק ילד יהודי ממניקת נכרית, ואין חוששים בה למה שאוכלת דבר טמא (וראה מס' יבמות קיד, א) שאין אומרים בקטן כגון זה שיש איסור בכך, והראיה לכך שהרי עצם חלב אישה אסור לגדול ובכל זאת מותר לקטן לינק), מכל מקום מפני קדושתו היתירה של משה רבנו ע"ה אין זה נאה לו שיינק מנכרית.

מסופר (עבודה זרה י, ב תוס' ד"ה אמר ליה, ובאריכות בספר מנורת המאור [הוצאת מוסד הרב קוק] סי' פג פרק ב' עמ' 191) כשנולד רבי (רבי

יהודה הנשיא) גזרה המלכות שלא למול ואביו (רבן שמעון בן גמליאל – הנשיא) ואמו של רבי מלו אותו על אף האיסור.

מששמע זאת הקיסר שלח לקרוא להוריו של רבי, והחליפתהו אמו של רבי את תינוקה באנטונינוס והניקתו עד שהביאו לפני הקיסר ומצאו ערל ופטרום לשלום.

לפי הנ"ל מותר לכתחילה שנכרית תניק ילד יהודי, ויש לשאול הרי שנינו ביומא (לט, א): "תנא דבי ר' ישמעאל, עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר: 'ולא תטמאו בהם ונטמתם בם', אל תקרי ונטמתם אלא ונטמתם".

ומשמעות הדברים לפי פשוטם שמאכלות אסורים מולידיים טבע רע וטמטום המוח, ולפי זה מדוע לא חוששים שלא תניק הנכרית ילד יהודי, הרי היא אוכלת נבלות וטרפות שקצים ורמשים, וזה עלול ח"ו להשפיע על התינוק. ובתוס' (ע"ז כו, א, ד"ה עובדת) שהביאו בשם הירושלמי עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל, דכתיב (ישעיה מט, כג): "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", תני יונק התינוק והולך מן העובדת כוכבים ומבהמה טמאה ומביאין לו חלב מ"מ, ואין חוששין לא משום שקץ ולא משום טומאה". וכתב הרא"ש (ע"ז, פ"ב סי' ו), בהגהות: להזהיר את המניקות שלא יאכלו נבלות וחזיר, וכל שכן שאין להאכילן דברים טמאים, וראיה מ"אחר" שאמו אכלה ממין עובדת כוכבים וזה גרם לו לעת זקנתו שיצא לתרבות רעה. (כמובא בירושלמי חגיגה פ"ב, ה"א).

ובאמת נפלאו הראשונים האם חלב נכרית מותר, או רק מפני הסכנה התירו לינוק מנכרית. ועיין בר"ן (ע"ז, הוצ' מוסד הרב קוק) עמ' מא ד"ה נכרית מניקה בנה של ישראל) שהביא בשם רבינו חננאל ביבמות, שכל זה מותר רק במקום סכנה וכשאין מינקת ישראלית, והביא ראייה ממה שסמכו עכו"ם לבהמה טמאה. ובמדרש רבה (בפ' שמות פ"א, כה) מסופר על משה רבינו שלא רצה לינוק מן הנכרית. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' פא סעי' ז): "חלב מצרית כחלב ישראלית, ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית, דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב ומוליך לו טבע רע, וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו". ועי' בפרי חדש (סקכ"ו), בש"ך (סקכ"ה), ובט"ז (סקי"ב).

ותמהו הש"ך (שם) והט"ז (שם) על דברי הרמ"א (שם), הרי בלאו הכי אסורה המינקת הישראלית לאכול דברים אסורים, מ"מ תזהר לא להניק בזמן זה שאם נכשלה ואכלה דבר אסור, משום שזה משפיע על התינוק, עיי"ש. ומשמע מזה שאפילו במקום שהותר האיסור לא נשתנה דין טמטום הלב, וצריך לפרש שזה ענין טבעי שעל ידי מאכלים טמאים מיטמטם הנפש. דאפילו כשהחלב הזה הותר בשתייה, ולא שייך לאיסור והיתר.

באנציקלופדיה תלמודית (כרך ה' עמ' שסג ערך גוי) פירשו מהו ה'טבע רע' שעובר לתינוק: "אין האכזריות מצויה אלא בגויים, שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו, ולכן כל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם על הבריות יש לחוש ליחוסו. וכתבו ראשונים שמפני טבעם של גויים שאינם רחמנים וביישנים וגומלי חסדים כישאל – חלב של גויה מוליד טבע רע בתינוק, ולכן ממידת חסידות שלא ליתן לתינוק ישראל לינוק ממנה".

וכתב הריטב"א (ע"ז עמ' קד – הוצ' מוסד הרב קוק): "ובכל ארצנו (ספרד) נוהגין שלא להניק חלב נכרית כלל והוא מנהג יפה".

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ט סי' קנה) כתב להשיג על מה שכתב בעל שו"ת שרגא המאיר (ח"ג סי' כא אות א') להתיר לתינוק חלב של נכרי כשעדיין לא מבין כלל, והביא ראיה לדחותו מהאבני מילואים (אה"ע סי' פב) שכתב שגם לתינוק שאינו בר הבנה אסור להאכילו בידים. ועוד הביא הגאון מספרו משנה הלכות (עמ"ס כתובות אות קסה) ופשוט דלכולי עלמא גורם טימטום הלב להתינוק וכל שכן בזקנותו ואולי מהאי טעמא ראינו בעונ"ה בדור הזה אשר זקנים בזקנותם מתקלקלים מה שהוא בהיפוך הטבע שכל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהן אבל כיון שנתפטמו באיסורים אדרבה בזקנותן מזיק להם.

ראה בהרחבה בענין הנ"ל באנציקלופדיה הלכתית רפואית (ח"א ערך גוי עמ' 134), ובאנציקלופדיה תלמודית (כרך טו, ערך חלב עמ' קסא ואילך).

כשם שמשפיע חלב טמא על האדם בזקנותו, כך משפיע חלב טהור לטובה על האדם כמסופר בירושלמי (מגילה פ"א הי"א ועוד) שלבסוף יש אומרים שנתגייר אנטונינוס. ומובא במסכת עבודה זרה (י, ב) שלבסוף הלך אנטונינוס ללמוד תורה אצל רבי ועיי"ש המעשה באריכות.

יצחק יהודה רוזן

מקור: אסיא עא-עב, עמ' 212-214 (2003)